

В. П. Приходько,
к. і. н., заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ВИРОБНИЧИХ КОМПЛЕКСІВ

Зазначено, що значні ризики та несприятливі умови державної політики не стимулюють залучення прямих іноземних інвестицій, позбавляють регіони можливостей запровадження сучасних технологій у розвиток виробничих комплексів. Запропоновано напрями залучення інвестиційних ресурсів у розвиток регіональних виробничих комплексів.

Noted that the significant risks and adverse conditions of public policy do not encourage foreign direct investment opportunities deprive regions of the introduction of modern technologies in the development of industrial complexes. Directions to attract investment resources to the development of regional industrial complexes.

*Ключові слова: гарантування, інвестиції, інвестиційна політика, ефективність, регіон.
Key words: guarantees, investments, investment policy, performance, region.*

ВСТУП

Імперативи виходу вітчизняної економіки з фінансово-економічної кризи й переходу на інноваційну модель розвитку зумовлюють необхідність активації інвестиційних процесів на регіональному рівні, що надає регіональній економіці енергетичний імпульс руху по посткризовій траєкторії. Такі інвестиції забезпечують запуск нового середньохвильового циклу макроекономічної динаміки. Тому вони повинні генерувати інноваційні зміни в територіально-виробничих комплексах, створюючи чинники розвитку, що достатні для забезпечення репродуктивного режиму функціонування протягом нового циклу в умовах жорсткого конкурентного середовища. Ці вимоги до посилення інноваційного характеру інвестиційного розвитку зростають в умовах збігу початку середньохвильового циклу макродинаміки із входженням економіки України в новий шостий довгохвильовий цикл Кондратьєва, що свідчить про зародження нового технологічного укладу, характерного для постіндустріальної стадії суспільного розвитку.

Питання побудови ефективною державної інвестиційної політики розглядаються в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: Р. Акоффа, В.Н. Амітана, О.І. Амоші, І.Т. Балабанової, М.Г. Белопольського, В. Беренса, А.І. Бланка, П. Ковалішина, Д.І. Кокуріна, О.І. Пампури, А.А. Пересади, М. Портера, М.Д. Прокopenко, О.В. Савчука, Л.М. Саломатіної, В.М. Хобти, М.Г. Чумаченко, Й. Шумпетера.

Метою статі є аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності регіонів України та визначення інструментів

щодо активізації інвестиційної політики через розробку шляхів залучення іноземних інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Правильне розташування іноземних інвестицій у вузлових, вирішальних точках і об'єктах національної економіки країни дає змогу західним інвесторам досягти ефекту мультиплікації, коли опосередкований контроль розповсюджується на капітали, ресурси і потужності, які набагато перевищують інвестовані суми з-за кордону. Активний процес конвергенції національних законодавств стосовно іноземних інвестицій і міжнародної торгівлі максимально полегшує ці процеси.

По суті, реальну вигоду для стратегічного розвитку економіки України створення конкурентоспроможних виробництв сьогодні приносить лише невелика частка іноземних інвестицій, що надходять, як правило, від малих інвесторів. Іноземні інвестиції можуть і повинні широко використовуватися в українській економіці, але тільки в тому випадку, якщо вони відповідатимуть національним інтересам держави. За останні роки набули поширення такі форми залучення іноземних інвестицій, як створення спільних підприємств, міжнародних об'єднань і організацій, співпраця на компенсаційній основі, кредитні угоди, переробка давальницької сировини, ліцензійна торгівля, створення вільних економічних зон, компенсаційні перевезення за участю більше ніж двох країн, іноземний туризм та інше.

Особливо ефективною формою міжнародної співпраці при розумному підході до неї є залучення інозем-

них інвестицій. На нашу країну із загального обсягу річних інвестицій у світову економіку припадала лише невелика частина. Так, на 1 січня 2011 року накопичений обсяг іноземних інвестицій в економіці України дорівнював 35723,4 млн дол., з них: із Кіпру — 21,5%, Німеччини — 17,9%, Нідерландів — 8,9%, Австрії — 6,8% та ін. При цьому інвестори з США вкладають свої капітали практично в усі галузі промисловості, Нідерланди — переважно у харчову промисловість, Росія — у паливну, Великобританія — харчову промисловість, а також машинобудування і металообробку; Німеччина — у харчову промисловість (69,9 млн дол.) і внутрішню торгівлю.

Яскравим прикладом іноземного інвестування може бути діяльність в Україні швейцарської фірми "Крафт Якобс Сушар", яка свого часу придбала 88% акцій тростянецької шоколадної фабрики "Україна". Швейцарська фірма гарантувала внесення понад 22 млн дол. США довгострокових кредитів. За рік, що минув після проведення тендера, новим співвласником освоєно 45 нових видів продукції, а обсяг виробництва на фабриці "Україна" збільшився у 1,6 раз. Крім того, коли у зв'язку з неплатежами місцеві підприємства почали відключати від електромережі, іноземний інвестор заплатив за борги всього міста Тростянець, аби йому не заважали працювати, і зобов'язався регулярно вносити авансові платежі в сумі 100 тис. доларів США за електроенергію для місцевих споживачів.

Загальний обсяг необхідних іноземних інвестицій в економіку України перевищує більше 40 млрд дол. США, у тому числі для таких високотехнологічних галузей, як металургія (7 млрд дол.), машинобудування (5,1 млрд дол.), хімія і нафтохімія (3,3 млрд дол.) [3].

Обсяги централізованих ресурсів, які мають у своєму розпорядженні український уряд і регіональна влада, також явно недостатні для фінансування масштабної структурної перебудови економіки. В той же час пріоритети використання недержавних коштів, достатніх для реалізації значної частини структурних змін, зумовлених нинішньою загальноекономічною ситуацією, без жорсткого державного регулювання, у нових власників капіталів у досяжному майбутньому навряд чи співпадуть з пріоритетами загальнонаціональної політики. Необхідність залучення іноземних інвестицій продиктована структурною і галузевою деформованістю економіки, яка склалася. Найбільше інвестиційних ресурсів потребує промисловість — 353,9 мільярда грн. (33,4% загального обсягу) [2].

Залучення інвестицій з-за кордону полегшує фінансовий тягар держави, дозволяє подолати обмежені можливості національного ринку капіталу і може стати каталізатором економічного підйому у провідних сферах діяльності, а отже, сприяти поліпшенню економічного стану країни в цілому, тим самим допомагаючи зміцненню її економічного і політичного стану. Незважаючи на це, вирішення складних проблем реформування української економіки поки не вдається пов'язати з могутнім потенціалом західних інвесторів.

Суттєві упущення, особливо у сфері прямих іноземних інвестицій, позбавляє країну можливостей придбання сучасних технологій, новітнього досвіду у сфері управління і маркетингу, додаткового фінансування. Але процес їх отримання можна значно прискорити, якщо

держава зможе створити сприятливі умови для залучення іноземного капіталу (вигідніші, ніж у Західній Європі і США) [3].

Аналіз інвестиційної діяльності найбільш розвинених держав Заходу вказує на те, що для них характерні три основні шляхи капітальних вкладень в економіку інших країн:

— перший — портфельні інвестиції (у цінні папери) у формі позик на покриття дефіцитів платіжних балансів країн-позичальників (вони збільшують національний борг у державі, що кредитується, загострюючи тим самим дефіцит держбюджету, вимагають певних гарантій), створення і фінансування дочірніх компаній іноземних фірм, товарних кредитів для інвестиційних проектів;

— другий — прямі і реальні іноземні інвестиції: прямі виробничі інвестиції у формі підприємницького капіталу спрямовуються на створення і реконструкцію промислових підприємств і систему сервісу (така політика забезпечує проникнення в країни, що розвиваються, передових західних технологій і досвіду менеджменту), тобто під прямими інвестиціями прийнято розуміти капітальні вкладення в реальні активи (виробництво) в інших країнах, в управлінні якими бере участь інвестор; під реальними — інвестиції в землю, нерухомість, машини і устаткування, транспортні засоби, запасні частини та ін., тобто реальні інвестиції включають і витрати оборотного капіталу;

— третій — інвестиційна співпраця у формі ліцензійних угод, контрактів на управління, будівництво підприємств на умовах випуску і навіть реалізації готової продукції.

Для керівників вітчизняних підприємств немає необхідності шукати і реалізувати на практиці складні схеми залучення іноземного капіталу, достатньо знати і правильно використовувати основні. Для нас сьогодні найбільш прийнятні ті, що вже склалися в міжнародній практиці, дають змогу економити час і засоби. Так, усі зовнішні джерела фінансування зазвичай діляться на дві категорії: кредитні засоби та інвестиційний капітал.

На думку фахівців, з якими не можна не погодитися, розраховувати на кредитування українських проектів західними банками і компаніями передчасно. Такий негативний висновок обґрунтовується тим, що кредитор при ухваленні відповідального рішення керується принципами, проходження яких для більшості українських виробників в умовах безперервної економічної кризи неможливе.

Низька ділова репутація, відсутність при освоєнні чіткого планування та обліку використання грошових потоків, недостатні гарантії від комерційних і політичних ризиків, мізерна частка власного капіталу не сприяють, а, навпаки, віддаляють перспективу отримання зарубіжних кредитних коштів для українського підприємництва, що розвивається поки що порівняно повільно.

Новим для України джерелом фінансування стало отримання інвестицій через конвертацію українських акцій в американські депозитарні сертифікати (ADR) або глобальні (GDR) депозитарні розписки. Інвестори мають змогу торгувати розписками, емітованими банком у їхній країні. Кожна розписка відповідає певній кількості акцій компанії, зареєстрованої за кордоном. Програми депозитарних розписок мають близько 30 українських компаній. Незважаючи на те, що торгівля українськими ADR

і GDR недостатньо активна, вони все ж допомогли залучити більшу кількість зарубіжних інвесторів до українського ринку.

Доступ до всіх вищеназваних та інших потенційних джерел фінансування має свою специфіку. Загальним же для всіх видів інвестицій є прагнення отримати на вкладений капітал найбільшу норму прибутку. На жаль, основні проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України пов'язані з політичною та економічною нестабільністю, відсутністю державних гарантій для інвесторів і дефіцитом позичальників, які були б в змозі віддавати отримані кредити. На теперішній час будь-які інвестиційні проекти в країні реалізуються в умовах невизначеності, непередбачуваності і, отже, пов'язані з ризиком, тобто вірогідністю негативного відхилення результату інвестиційної операції від запланованої величини аж до виникнення збитків. Очевидно, що кожен інвестиційний проект має власний рівень ризику, який необхідно враховувати при ухваленні інвестиційного рішення. І абсолютно не випадково потенційні зарубіжні кредитори не без підстав побоюються, що їх засоби замість прибуткового вкладення можуть виявитися безнадійним українським боргом, аналогічним латиноамериканському.

Багато з них містять значну кількість невиробничих потужностей, об'єктів соціально-побутової сфери. При цьому, як правило, розмита структура акціонерного капіталу, розділеного нерідко серед малих акціонерів. У переважній більшості підприємств відсутній ефективний власник, стратегічний інвестор. Крім того, успішному веденню справ із Заходом заважає брак в Україні підготовлених управлінських кадрів, обізнаних у цивілізованих ринкових відносинах і здатних забезпечити ефективно використання отриманого в приватну власність капіталу.

Потрібно зважати також і на те, що ще не сформовані організовані товарні ринки і повноцінні ринки нерухомості. Інвесторів відлякують неефективна для вітчизняних виробників митна політика, завищені ціни на продукти природних монополій, транспортні послуги, жорсткий податковий тягар, зайве низька платоспроможність українських споживачів тощо.

До цього слід додати нерозвиненість системи страхування від комерційних і політичних ризиків (навіть чи встановлювана урядом символічна за західними мірками вартість національних підприємств може компенсувати ризик масштабної нестабільності, що існує сьогодні в українському суспільстві), незахищеність інтелектуальної власності, неясність із правами на землю, застарілі принципи оподаткування, коли податки стягуються не з прибутку, а з доходу та обороту [5].

Отже, для відновлення швидкого і стійкого економічного зростання Україні необхідно створити максимально сприятливі умови і для вітчизняних, і для іноземних інвесторів, оскільки їх сьогодні стримують практично одні і ті ж чинники. У зв'язку з цим порівняно недавно створена урядом Консультативна рада з іноземних інвестицій, яка об'єднує кількох зарубіжних інвесторів, що діють на українському ринку, першочерговими завданнями, рішення яких може стати поштовхом до значного збільшення як вітчизняних, так і прямих іноземних інвестицій в українську економіку, визначила:

ухвалення міжнародних стандартів бухгалтерського обліку; забезпечення захисту договірних прав фізичних і юридичних осіб; ухвалення положень щодо податку на додану вартість згідно з міжнародними принципами його розрахунку за місцем призначення.

Не останню роль в ухваленні позитивного рішення про інвестування відіграє політика підприємства у сфері розкриття інформації (у більшості випадків благополучні з погляду відвертості емітенти лояльно відносяться до потенційних сторонніх акціонерів, оскільки при необхідності вже здатні самостійно захиститися від переділу власності, організувавши альтернативну скупку акцій), ліквідність його цінних паперів (акцій) [2].

За даними професійних операторів українського фондового ринку, перш ніж купити які-небудь акції, зарубіжні клієнти наводять докладні довідки про поточний фінансово-економічний стан і активність дій їх емітента. Зазвичай перевага віддається тим акціям, які отримують високу оцінку за всіма основними критеріями, що визначають інвестиційну привабливість цінних паперів. У першу чергу, до них відносяться:

- ступінь інформаційної відвертості емітента;
- якість роботи депозитарію;
- ступінь розподіленості акціонерного капіталу;
- позиція керівництва підприємства по відношенню до сторонніх акціонерів;
- розвиненість місцевого фондового ринку;
- прийнятність фінансово-економічних показників підприємства та інше.

Але більшою мірою іноземних інвесторів в Україні сьогодні привертає можливість придбання ефективних виробництв або їх основних виробничих засобів за заниженими цінами, а не можливість отримання доходу.

Взагалі, необхідно завжди зважати на те, що інтереси українського суспільства, з одного боку, та іноземних інвесторів — з іншого, безпосередньо збігатися сьогодні ніяк не можуть. Якщо ми зацікавлені у відновленні та оновленні свого індустріального потенціалу і докорінній перебудові його експортної складової, насиченні вітчизняного ринку високоякісними і порівняно недорогими товарами власного виготовлення, то іноземцям потрібні наші природні ресурси (тому іноземний капітал йде, перш за все, в добувні галузі, а обробку промисловість, де створюється інвестиційна база, як правило, обходить стороною), внутрішній ринок, кваліфікована, але дешева робоча сила, а також територія для виведення за межі власних держав екологічно брудних виробництв і звалищ високотоксичних відходів.

Нерідко зарубіжні капітали вкладаються з метою поглинання потенційного конкурента і його знищення. Тому в уряді України зараз достатньо складна проблема, успішне вирішення якої передбачає поєднання стимулів щодо залучення іноземного капіталу, виходячи з прийнятої економічної моделі промислової політики (регулювання вкладень у пріоритетні сфери і галузі, діяльність і розвиток яких спрямовані на досягнення поставленої мети), із заходами, що гарантують економічну безпеку вітчизняних підприємств [4].

При цьому необхідно також враховувати інтереси державної безпеки, особливо виділяючи не тільки галузі, пріоритетні для іноземних інвестицій, але й відокремлюючи закриті для них, або галузі, де вкладення іно-

земних інвесторів обмежуються (регулюються на основі ліцензування). У США, наприклад, політика держави щодо розміщення іноземних інвестицій традиційно близька до нейтральної. Адміністрація підтримує відкриту інвестиційну політику, але з деякими істотними винятками, які стосуються, в першу чергу, національної безпеки.

Приплив іноземних інвестицій регулюється як на національному, так і місцевому рівнях (міста, округи, штати). При цьому програми стимулювання іноземних інвестицій ніколи не замикаються на вирішенні суто внутрішніх проблем міст або штатів: створенні додаткових робочих місць, зміцненні промислового потенціалу, підтягуванні відсталих регіонів в економічному розвитку. Частіше вибір зупиняється на тих інвесторах, які здатні допомогти підприємствам даної території вийти на зовнішні ринки. Такий курс приносить американській економіці найбільшу вигоду.

Захист інтересів національної безпеки як найбільш важливий напрям визначений регламентацією іноземних інвесторів і відноситься до сфери федерального (державного) регулювання. У цих цілях була введена поправка Ексона-Флоріо (автори поправки — сенатор Дж. Ексон і конгресмен Дж. Флоріо) до Всеосяжного закону про конкуренцію і торгівлю: президент країни наділений повноваженнями блокувати або припиняти процеси злиття, поглинання чи придбання американських фірм при встановленні контролю з іноземної сторони [1].

Накопичений досвід інших країн у регулюванні участі іноземної сторони в інвестиційній діяльності, безумовно, корисний для України. Хоча для нашої держави ввести в дію таку чітку систему безпеки сьогодні достатньо складно через те, що кризова ситуація, яка складається у вищих урядових структурах і на українському ринку, жодною мірою не сприяє цьому процесу.

Інший спосіб регламентації діяльності іноземних організацій, поширений у практиці приватизації таких держав, як Великобританія, Франція, Італія, Сенегал, Малайзія та ін., передбачає наявність у країні спеціальної, або т.з. золотої, акції. В основному вона використовується як інструмент захисту національних підприємств від небажаного поглинання. Характерно, що за кордоном обмеження на участь іноземного капіталу можуть вводити і підприємства, які приватизуються, що, як правило, зафіксовано в їх статутних документах.

До теперішнього часу у нашій країні належним чином не відрегульований ні в законодавчих, ні в нормативних урядових актах порядок купівлі акцій іноземними інвесторами. Тому більшість зарубіжних підприємств орієнтуються лише на разові, зі швидким оборотом комерційні операції. Серйозною проблемою інвестиційної діяльності в Україні залишається якість опрацювання проектів, необхідна для вирішення доцільності (або недоцільності) їх реалізації.

Стереотипними недоліками тут є: відсутність попередньої професійної аудиторської перевірки підприємства (солідний інвестор обов'язково поцікавиться, який аудитор проводив обстеження і чи має він ліцензію Мінфіну); слабкий аналіз пропонуваного альтернатив; відсутність чіткого обґрунтування вибору критеріїв і системи пріоритетів тощо.

Взагалі ініціатори проектів (бізнесмени і підприємці) дуже часто прагнуть надати інвесторові якомога менше інформації, а іноді йдуть і на прямий обман, оскільки саме через слабе технологічне забезпечення (інформаційне і наукове) не в змозі зібрати потрібну інформацію і професійно виконати багато експертних досліджень. До того ж обмежений погляд на управління підштовхує керівників підприємств розглядати проблему інвестицій, перш за все, як проблему організаційну.

У результаті інвестиційні програми і проекти розробляються без звичайних у міжнародній практиці формальностей за звичною схемою: які і скільки ресурсів потрібно, куди вони будуть вкладені, що в остаточному підсумку буде отримано. Такий підхід цілком відповідає професійній некомпетентності і непристосованості до ринкового середовища, що поширені серед багатьох нинішніх українських керівників підприємств, а також їх багаторічній звичці отримувати централізовані капіталовкладення, не піклуючись про ефективну віддачу і подальше повернення [2].

Будь-який західний інвестор перш ніж піти на прямі вкладення або надати кредит, всебічно досліджує об'єкт, який зацікавив його, наскільки надійний потенційний партнер, чи має висококваліфіковану виконавчу команду менеджерів, працівників та ін. Особливо аналізується інноваційно-інвестиційний механізм, найважливішим елементом якого є ресурсне забезпечення проекту або програми (фінансове, технічне, кадрове).

ВИСНОВКИ

Таким чином, проаналізувавши рівень надходження інвестицій в регіони України, нами запропоновано шляхи їх залучення за наступними джерелами: прямі інвестиції з іноземних держав, що діють через Національний банк або спеціально створені для цього свої установи; кошти інвестиційних фондів, які спеціалізуються на фінансуванні перспективних проектів; довгострокові кредити зарубіжних приватних комерційних та інвестиційних банків; кошти зарубіжних пенсійних фондів і страхових компаній; засоби промислових і торгових компаній; інвестиції через конвертацію українських акцій в американські депозитарні сертифікати (ADR) або глобальні (GDR) депозитарні розписки.

Література:

1. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. — Луцьк: ЛДТУ, 2002. — 248 с.
2. Голяков А.П. Економіка України: фактори виробництва, галузева структура, розміщення, тенденції розвитку / А.П. Голяков, Н.А. Казакова, О.А. Шуба. — 2-е вид. — Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2005. — 240 с.
3. Іноземні інвестиції та національний капітал: парадигма взаємодії: зб. наук. праць / За ред. Я.А. Жаліло. — К.: Сатсанга, 2011. — 108 с.
4. Закон України "Про інвестиційну діяльність" № 1560 — XII від 18 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. — № 47. — С. 646.
5. Мельник М. І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: монографія. / М.І. Мельник. — Львів: ІРД НАН України, 2005. — 304 с. *Стаття надійшла до редакції 14.05.2012 р.*